

Natuur.focus

Afgiftekantoor
9099 Gent X
P209602

Toelating – gesloten verpakking

Retouradres: Natuurpunt,
Coxiestraat 11,
2800 Mechelen

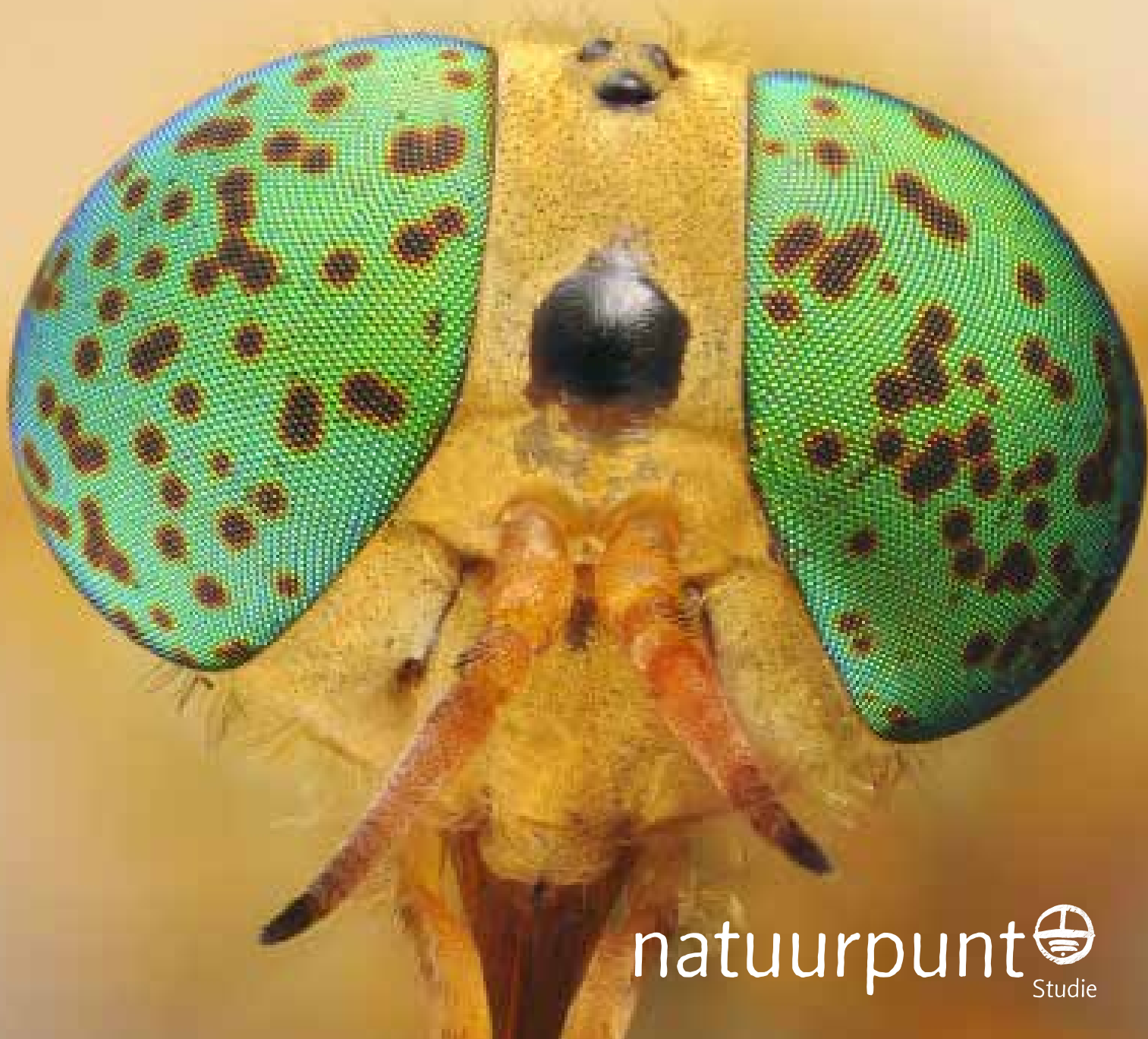
VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT OVER NATUURSTUDIE & -BEHEER – SEPTEMBER 2013 – JAARGANG 12 – NUMMER 3
VERSCHIJNT IN MAART, JUNI, SEPTEMBER EN DECEMBER

**Stikstof en biodiversiteit:
een onverzoenbaar duo**

**Typische soorten voor
Natura 2000 habitattypen**

**Dieren onder de wielen
roepen vragen op**

natuurpunt
Studie

Omgaan met flora- vervalsing en exoten in de 19de eeuw

Van natuurstudie naar natuurbehoud

Ivan Hoste & Denis Diagre-Vanderpelen

'Floravervalsing' is een term die gemakkelijk discussie uitlokt. De meningen pro of contra het bewust uitzaaien of uitplanten van soorten in natuurgebieden staan niet los van de ruimere opvattingen van floristen en natuurbeschermers over natuurbehoud en -beheer. Precies anderhalve eeuw geleden veroorzaakte een nota over het uitzaaien van planten in het wild een kleine rel in de Koninklijke Belgische Botanische Vereniging. Een vroege discussie tussen natuurbeschermers *avant la lettre*. Of toch niet?

Crépin: 'Neen aan de introducties!'

In 1862 staat François Crépin (1830-1903) mee aan de wieg van de Koninklijke Belgische Botanische Vereniging, waarin hij spoedig een hoofdrol speelt. Al in de jaren 1850 beschikt de nog jonge autodidact Crépin over een uitgebreid en zorgvuldig opgebouwd netwerk van correspondenten die hem op de hoogte houden van hun botanische ontdekkingen, inclusief het toezenden van herbariummateriaal. Dit netwerk en zijn talrijke excursies in het hele land monden in 1860 uit in de publicatie van de *Manuel de la Flore de Belgique*, die tot diep

in de 20ste eeuw zonder concurrentie de standaardflora van België blijft.

Als botanicus heeft Crépin vooral belangstelling voor twee thema's: enerzijds het moeilijke vraagstuk van de variabiliteit en afgrenzing van plantensoorten (een onderwerp dat hij aanvankelijk als een overtuigde anti-evolutionist benadert), anderzijds de natuurlijke verspreidingspatronen van wilde planten en de daarmee gepaard gaande opdeling tussen inheemse en niet-inheemse planten. Omdat hij uit contacten met floristen leert dat velen het (her)introduceren van planten erg mild beoordelen, schrijft hij in 1863 een korte nota over het onderwerp, bestemd voor het *Bulletin van de Société Royale de Botanique de Belgique*. (Zie kader op p. 108 voor de integrale tekst.)

De laatste zin van de nota laat zich lezen als een warm pleidooi voor natuurbescherming, maar daar ligt niet de kern van de boodschap. In de eerste plaats stelt Crépin het (her)introduceren van planten aan de kaak, een praktijk die volgens hem een bedreiging vormt voor de ernstige wetenschappelijke studie van de wilde flora. Niet de anekdotische grilligheid van de 19de-eeuwse dynamiek, maar het beschrijven van het permanente en oorspronkelijke vormt het fundament in het werk van Crépin. Die achtergrond kleurt de ongezouten uitspraken over floravervalsing, soortbescherming en exoten in de nota.

De beginjaren van de Botanische Vereniging

Op het eerste gezicht sluit de nota goed aan bij de activiteiten en doelstellingen van de jonge Botanische Vereniging. Het belangrijkste doel van de vereniging staat in de statuten beknopt omschreven als het documenteren en bestuderen van de inlandse flora. Daartoe brengen de leden collecties van herbariummateriaal bijeen en publiceert de vereniging een bulletin met verslagen van de vergaderingen. Studie staat

François Crépin (1830-1903). (foto: collectie van de Nationale Plantentuin van België)

centraal. Over een verderreikend engagement, meer bepaald vroege verwijzingen naar natuurbehoud, reppen de statuten met geen woord.

Diverse bijdragen in de eerste jaargangen van het Bulletin onderstrepen dat Crépin zijn taak als 'gids' voor alle Belgische floristen ernstig neemt. Zijn veelgeprezen Manuel heeft hem tot een erkende autoriteit gemaakt, waardoor hij de geknipte figuur is om in een artikel over de studie van de inheemse flora te beschrijven hoe de floristen het werk dat hen wacht het best kunnen aanpakken (Crépin 1863). Zich terdege bewust van de veranderingen in het landschap (ontginningen, ontbossingen, nieuwe aanplanting, enz.) roept Crépin de botanici op om tijdens hun excursies die ontwikkelingen nauwkeurig te documenteren. Dit soort informatie zal immers 'instructief zijn voor de amateurs die na ons komen'. Iets verderop is de toon van het artikel minder koel en objectief-wetenschappelijk: 'Overall veranderingen! Als botanici kunnen wij alleen zuchten bij zoveel rampen, maar in werkelijkheid zouden we onszelf moeten feliciteren indien we dit alles bekijken vanuit een landbouweconomisch standpunt.' Dit tandengeknars wordt echter niet gevolgd door een oproep tot actie om de verloederding een halt toe te roepen. Niet bij Crépin, maar ook niet in andere bijdragen in de beginjaren van het Bulletin.

Een uitzondering betreft het verzamelen van herbariummateriaal van zeldzame soorten. De toegenomen belangstelling voor het uitwisselen van herbariummateriaal omschrijft Crépin als een vooruitgang, vanuit wetenschappelijk standpunt wel te verstaan. Toch maant hij aan tot terughoudendheid, vooral wanneer de plant alleen gekend is van een beperkt aantal groeiplaatsen met telkens kleine aantallen exemplaren. In de praktijk blijft de ongeremde verzamelwoede van sommige botanici een permanente zorg. Wanneer apotheker Henry Jacques in 1863 Crépin per brief informatie bezorgt over een mooie populatie Vlotvaren *Salvinia natans* in Nederland, net over de Belgische grens, dringt hij aan op vaagheid bij het beschrijven van de locatie. Anders bestaat de kans dat

verzamelaars erop afkomen 'als sprinkhanen op een veld kolen, en alles zal daarmee gezegd zijn: adieu Salvinia!' (Archief Nationale Plantentuin (ANP) 118, nr. 1613). Ook de verslagen van de jaarlijkse excursies van de Botanische Vereniging illustreren geregeld hoe moeilijk het is om de nodige discipline op te brengen. Charles Baguet bijvoorbeeld beschrijft hoe tijdens een gezamenlijke excursie met de Franse botanische vereniging in 1873 'het houweel van dokter Cosson het terrein zodanig bewerkte dat het leek alsof het door everzwijnen omgewoeld was'. Geruststellend voegt hij daaraan toe dat nieuwe uitlopers volgend jaar zonder probleem de uitgedunde populatie Vlakke wolfsklauw *Diphasiastrum complanatum* zullen herstellen (Crépin et al. 1873).

Het manuscript: gewogen en te licht bevonden

Als naar gewoonte is het door Crépin ingediende manuscript ter beoordeling voorgelegd aan drie referenten (Bibliotheek Nationale Plantentuin, MSC 61). Als enige van de drie geeft Victor Barbier, een geestelijke uit Namen, een positieve beoordeling. Hij onderstreept dat het kweken van soorten met de intentie bestaande kleine populaties te versterken geoorloofd is, maar tegelijkertijd veroordeelt hij met klem het frauduleus introduceren van niet-inheemse soorten. Die laatste praktijk omschrijft hij als 'het vervalsen van de inlandse flora'.

P.J. Wergifosse, een in Brussel wonende ingenieur die onder meer betrokken is bij de aanleg van nieuwe spoorwegen, is bepaald niet enthousiast over de korte en niet door feiten ondersteunde nota. Hij ziet het manuscript daarom liever niet gepubliceerd, al stemt hij wel in met de veroordeling van het frauduleus introduceren van inheemse of niet-inheemse soorten in gebieden waar ze oorspronkelijk niet voorkwamen. Overigens hebben volgens Wergifosse de activiteiten van de mens maar een onbeduidend effect in vergelijking met de mogelijkheden waarover de natuur beschikt voor het verspreiden van planten. Ook meent hij dat de meeste pogingen om planten kunstmatig te introduceren op termijn op niets zullen uitlopen. In het uitzaaien van soorten om bestaande populaties te versterken ziet hij geen graten: 'De botanicus die op die manier planten behoedt tegen vernietiging doet niets anders dan de desastreuze invloed van de landbouw en de eisen van de industrie compenseren.' Het (her)introduceren van planten helpt het 'verbroken evenwicht' herstellen en maakt een rijke oogst mogelijk voor latere geïnteresseerden. Met die laatste opmerking heeft Wergifosse vermoedelijk eerder de vele amateurs floristen in gedachten dan de curatoren van grote wetenschappelijke herbaria: elke zichzelf respecterende 19de-eeuwse kenner van de wilde flora streeft naar een zo volledig mogelijke privécollectie van gedroogde planten van zijn land of streek.

De derde referent is Phocas Lejeune, de directeur van het Institut Agricole in Gembloux. Zijn verslag is het best gedocumenteerde van de drie. Hij houdt niet van de ongenueerde aanpak en strenge conclusies van de auteur en neemt het op voor de florist die in alle openheid een zeldzame plant wil opkweken om nadien het gedroogde herbariummateriaal te verspreiden onder geïnteresseerde collega's. Het opkweken gebeurt bij voorkeur in een omgeving die dicht aanleunt bij de 'natuurlijke' omstandigheden. Vaak immers wijken in de tuin opgekweekte planten qua habitus sterk af van in het wild opgegroeide planten. Ook heeft Lejeune weinig vertrouwen in de oproep van Crépin aan de verzamelaars om niet

Een excursie van de Koninklijke Belgische Botanische Vereniging in Nieuwpoort in 1891, met de plantentrommel (*vasculum*) als onmisbaar attribuut. (foto: collectie van de Nationale Plantentuin van België)

Middelste teunisbloem *Oenothera biennis*. Crépin geloofde dat in de regel de exoten langs nieuw aangelegde spoorwegen op termijn de concurrentiestrijd met de inheemse flora zouden verliezen. (foto: Filip Verloove)

overdreven in te zamelen. Zeldzame planten zijn nu eenmaal erg aantrekkelijk. Hij verwijst naar leerkrachten die zich tijdens excursies verplicht zien van parcours te veranderen om te vermijden dat hun leerlingen 'ware razzia's' zouden houden op de groeiplaatsen van zeldzame planten.

Vervolgens laat de agronoom Lejeune blijken dat hij het niet eens is met de wijze waarop Crépin in zijn plantengeografische studies de realiteit van een veranderende wereld negeert. Hij begint met een kleine bekentenis: misschien zal Crépin tijdens een toekomstige excursie in de buurt van Aartrijke of Torhout Waternoot *Trapa natans* aantreffen, een soort die Lejeune daar in enkele vijvers heeft geïntroduceerd. Belangrijker acht hij zijn experimenten met grassen en vlinderbloemen, die misschien ooit economisch van nut zullen zijn, en waarvan sommige misschien in de streek zullen verwilderen en op termijn een onderdeel van de spontane flora gaan vormen. Volgens Lejeune is er niets mis met dit soort activiteiten, 'want het doel dat ik nastreef, en met mij alle landbouwers, is even lovenswaardig als dat van elke plantengeograaf'. Hier legt de agronoom een spanning bloot tussen puur en toegepast onderzoek in twee zusterdisciplines.

Crépin hoeft zich volgens Lejeune overigens geen illusies te maken. Ontginningen, landbouw en de floristen zelf doen sommige soorten verdwijnen, maar daar staat tegenover dat door de import van graan, de toenemende internationale handel, het gebruik van industrieel afval als meststof, enz. ongewild tal van niet-inheemse planten aangevoerd worden die 'voortdurend de flora van dit kleine land wijzigen'. Uiteindelijk is de veroordeling van bewust frauduleuze praktijken, 'met als enig doel het misleiden van botanici', zo ongeveer het enige punt in de nota van Crépin dat Lejeune met overtuiging onderschrijft.

Uiteenlopende standpunten over exoten

Het voorgaande illustreert dat frauduleuze zaai- en plantactiviteiten door elke 'ernstige' botanicus veroordeeld worden.

Veel minder eensgezind zijn ze in hun waardering voor spontaan in het wild opduikende exoten. In januari 1864 komt Phocas Lejeune in een brief aan Crépin terug op het manuscript. Hij beschrijft een klein experiment. Hij zaaide in zijn tuin onkruidzaden die hij had aangetroffen in graan dat uit Egypte was ingevoerd. Dat leverde een hele reeks adventiefplanten op, die Lejeune zorgvuldig in zijn herbarium bewaart. Zijn ruimere conclusie is dan ook dat, hoewel de nota van Crépin goed bedoeld is, 'de uitzaai-activiteit van enkele onvoorzichtige vrienden niets voorstelt in vergelijking met wat er allemaal gebeurt in de landbouw, zonder medeweten van wie dan ook'. En meteen vraagt hij een beetje vrijheid voor wie zich bezighoudt met 'toegepaste botanie' en economisch nuttige planten. (ANP 117, nr. 1411).

Barthélemy Dumortier (1797-1878), jarenlang katholiek volksvertegenwoordiger en van bij de stichting jarenlang voorzitter van de Botanische Vereniging, ziet in de aanvoer van talrijke nieuwkomers evenmin een probleem. Hij vergelijkt het fenomeen met het komen en gaan van families in een stad: 'Indien ik de oude stadsregisters van 600 jaar geleden raadpleeg, merk ik dat inmiddels bijna al de families van toen vervangen zijn door nieuwe families, maar denk ik ook dat de hier geboren kinderen van vreemde ouders, die met de moedermelk de liefde voor het vaderland hebben meegekregen, evenzeer Belg zijn als wij die het al sinds zes eeuwen zijn.' (ANP 117, nr. 1357, brief aan F. Crépin, 1 april 1864).

Dat is niet het standpunt van Crépin, die zijn inspiratie liever zoekt bij Augustin Pyramus de Candolle (1778-1841), een van de grondleggers van de plantengeografie. Al in de vroege 19de eeuw zag De Candolle overal exoten opduiken, die het steeds moeilijker maakten om de oorspronkelijke verspreiding van de wilde flora te bestuderen: 'Laten we ons haasten, nu het nog kan, om exacte flora's te maken van verafgelegen landen.' (de Candolle 1820). In de eerste kwarteeuw publiceert het Bulletin van de Botanische Vereniging met de regelmaat van een klok bijdragen die peilen naar het al dan niet oorspronkelijk

inheemse karakter van nieuw gevonden plantensoorten. Zelfs wordt vaak geprobeerd een onderscheid te maken tussen 'oorspronkelijke' en relatief recent ingeburgerde populaties van eenzelfde soort. Naast Crépin is ook André Devos (1834-1889) op dit terrein zeer actief, onder meer met een lang overzichtsartikel (Devos 1870) waarvoor de auteur zich inspireert op het werk van de Brit Hewett Cottrell Watson (1804-1881).

Natuurbehoudsargumenten ontbreken vrijwel helemaal in deze literatuur over exoten. Het zou een anachronisme zijn te denken dat natuurbescherming een belangrijk thema is in het discours van 19de-eeuwse floristen voor of tegen niet-inheemse planten. Geïnspireerd door een statisch natuurbild geloven maar weinigen dat exoten een belangrijke blijvende impact op de wilde flora hebben. Zo merkt Crépin (1860) op dat de aanleg van nieuwe spoorwegen nieuwkomers kansen biedt om zich in de pas aangelegde berm te vestigen, maar 'mettertijd zullen die niet-inheemse planten verstikt worden door de inheemse planten, die hun rijk zullen uitbreiden tot de greppels en berm langs de spoorlijnen.'

Een uitzondering op de regel is Brede waterpest *Elodea canadensis*, een exoot die in West-Europa net in de beginjaren van de Botanische Vereniging volop in expansie is. Al in 1862 stipt Crépin aan dat het niet zo'n goed idee van Michael J.F. Scheidweiler was om enkele jaren voordien 'deze funeste Hydrocharitaceae' in de omgeving van Gent uit te planten (Crépin 1862). Was het niet zo'n agressieve soort, aldus Crépin, 'dan zou ik zeggen dat ik het genoeg heb een nieuwe aanwinst voor onze flora aan te kondigen'. Nog eens tien jaar later omschrijft Charles Baguet de impact van de soort op de inheemse flora: '*Elodea* duldt geen rivalen: de plant doodt alles wat bij haar in de buurt komt.' (Crépin et al. 1873).

De Grote Versnelling

Het versnelde ritme van maatschappelijke en landschappelijke veranderingen doorheen de 19de eeuw laat de eigentijdse waarnemers niet onberoerd. Behalve de al genoemde de

Candolle vreezen ook de liefhebbers van het pittoreske landschap voor de onomkeerbare teloorgang van wat hen dierbaar is (Billen 1997). Uit die vrees wordt haast geboren. 'Indien u van het uitzicht wilt genieten, haast u', jammert E. Gens wanneer de eigenaars van het meer van Zoutleeuw stoommachines installeren om het meer droog te leggen en de grond in cultuur te brengen (Pil 1993).

Amateurs van de wilde flora voelen evenzeer de dreiging. Wanneer G.-C. Van Haesendonck in de jaren 1860 in de Antwerpse Kempen een hem onbekende ruit ontdekt, beschrijft Dumortier het taxon als *Thalictrum princeps*, ondertussen herleid tot een synoniem van poelruit *T. flavum*. Van Haesendonck (1869) vreest echter dat deze interessante plant spoedig zou kunnen verdwijnen als een gevolg van turfwinning. Maar wat valt daartegen te beginnen? Nadat Charles Baguet de zegeningen van een groot ontginningsproject in de Kempen heeft bezongen, besluit hij met een wens: 'Hopelijk kan de heer Simons, wanneer hij de Kempen vruchtbaar maakt, voor ons enkele kleine wilde hoekjes van de heide bewaren waar de door ons zo gegeerde en dierbare soorten groeien.' (Crépin et al. 1873) Het is slechts een zoete mijmering, geen oproep tot radicale actie.

Wanneer floristen of poëten de achteruitgang van de wilde flora beschrijven, wordt dikwijls de landbouw als de grote boosdoener aanzien, eerder dan de industrie. Een bekend voorbeeld daarvan is het lange gedicht De Wandalen in

Ontginningen, zoals hier in Eksel (Limburg) rond 1900, werden door botanici die niet blind waren voor de zegeningen van de vooruitgang met gemengde gevoelens onthaald. (foto: prentenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België)

Hoewel zeldzaam en met verdwijnen bedreigd, werden van de oorspronkelijk als *Thalictrum princeps* beschreven vorm van Poelruit *T. flavum* onmiddellijk talrijke exemplaren ingezameld voor opname in het gepubliceerde herbarium *Kickxia Belgica*. (bron: herbarium van de Nationale Plantentuin van België)

Vlaanderen, waarin priester Leenaert-Lodewijk De Bo (1826-1885) de verarming van de flora beschrijft (De Bo 1877):

*Helaas! 't verdwijnt al uit ons Vlaanderen:
De boeren – die 't verdoen!*

*(...) Vaarwel dan poëzij van 't leven!
Nog vijftig jaar of eer
't En staat maar klaver meer en koorne,
En koorne en klaver meer.*

Tussen al de verhalen over vernietiging en afbraak is maar heel af en toe een optimistisch geluid te horen. Misschien wel het mooiste voorbeeld staat in het eerste volume van het Bulletin van de Botanische Vereniging. Het beschrijft de gevolgen van de ontginningen rond 1820 in Berg, bij Campenhout, die onder meer gepaard gingen met het graven van vijvers: 'Vandaag (vier decennia later) zijn die vijvers veranderd in moerassen waar tal van fraaie soorten groeien, de ene al zeldzamer dan de andere.' De conclusie die de auteurs daaruit trekken moet Dumortier geapprecieerd hebben: door de ontginningsactiviteiten overal in het land zullen her en der soorten opduiken 'waarvan we nu niet eens vermoeden dat ze in België aanwezig zijn', maar anderzijds voegen ze toe dat ze wellicht ook soorten zullen zien verdwijnen (Thielens & Wesmael 1862).

Artificiële groeiplaatsen, 30 jaar later

In de eerste dertig jaar van haar bestaan is de Botanische Vereniging gaandeweg ingrijpend veranderd. De activiteiten van haar leden in het laatste decennium van de 19de eeuw weerspiegelen steeds vaker de professionalisering van de plantkunde. Stilaan is de belangstelling voor de traditionele herbariumfloristiek uit de vroege jaren van de vereniging afgekalfd. Dat de achteruitgang van de wilde flora de onontkoombare prijs zou zijn van de vooruitgang wordt meer en meer in vraag gesteld. Louter studie maakt bij een aantal voortrekkers plaats voor studie annex pleidoeien en actie pro natuurbescherming.

Terwijl in het laatste decennium van de 19de eeuw het natuurbehoud van de 20ste eeuw zich aankondigt, brengt in het Bulletin een jonge auteur nogmaals het thema van het aanplanten of uitzaaien van wilde planten ter sprake. Edouard Bernays, in 1891 als student ingeschreven als nieuw lid en later advocaat in Antwerpen, staat in een exposé voor de Vereniging niet stil bij het al dan niet bewust uitzaaien van exoten, maar spreekt uitsluitend over bedreigde inheemse planten.

Het betoog van Bernays weerspiegelt de sinds 1862 afgelegde weg. Hij heeft weinig waardering voor wie alleen maar een zo volledig mogelijk herbarium bijeenprokkelt en pleit ervoor de achteruitgang van de flora niet langer gelaten te ondergaan: 'Ik denk er goed aan te doen een project tot bescherming [van bedreigde plantensoorten] voor te leggen aan de geachte heren medeleden.' (Bernays 1892). Concreet stelt hij voor om in alle openheid en goed gedocumenteerd voor latere generaties floristen 'kunstmatige groeiplaatsen' te creëren. Bij voorkeur gebeurt dit door de plant over te brengen, te 'verhuizen', naar een gelijkaardig milieu in dezelfde plantengeografische regio; zo blijft de plant, zoals Bernays het uitdrukt, behouden binnen haar 'vaderland'. Een andere, iets drastischere oplossing is 'emigratie' naar een andere regio, bijvoorbeeld van de Ardennen naar een ecologisch vergelijkbare omgeving in de Kempen.

Een paar weken na zijn exposé herhaalt Bernays zijn voorstel in een brief aan Crépin: 'Ik hoop dat de Vereniging het met mij eens zal zijn, of beter, ik twijfel daar niet aan, maar, alstublieft, laten we er zo spoedig mogelijk werk van maken.' (ANP 139, nr. 2892). Die hoop is ijdel. Het is niet dat de argumenten pro natuurbescherming niet gehoord worden, maar de voorgestelde methode vindt geen weerklank. Het zich eind 19de eeuw ontwikkelende natuurbehoudsdenken, dat kort voor de Eerste Wereldoorlog zal uitmonden in Pour la protection de la nature en Belgique (Massart 1912), is gestoeld op zich geleidelijk ontvouwende ecologische kennis en richt zich eerder op gebiedsbescherming dan op het redden van individuele soorten door middel van (her)introductie of 'delocatie'. Maar daarmee zijn in het natuurbehoud niet voor eens en altijd de thema's van (her)introductie en floraversaling van tafel geveegd. In de loop van de 20ste eeuw heeft een aanzwellende stroom van wetenschappelijke publicaties en een sterke verschuiving van het fatalistisch accepteren van natuurdegradatie naar geloof in de maakbaarheid van natuur de context van de discussie echter wel ingrijpend gewijzigd (zie bv. Mergeay & De Meester 2010).

Exoten en floraversaling, natuurstudie en natuurbescherming

Van onder het stof gehaalde historische documenten worden gemakkelijk achteloos geïnterpreteerd op grond van de moderne opvattingen van de lezer. Vandaag associëren we 'exoten' met de dreiging van biodiversiteitsverlies en 'floraversaling' met het uitzaaien van zeldzame of regiovreemde, inheemse soorten. Vermeldt een Franstalige tekst de term 'naturalisation', dan is een correcte lezing dikwijls al helemaal niet evident. Gewoon naturalist zijn, zonder natuurbehoudsengagement, is anno 2013 veel minder vanzelfsprekend dan in de beginjaren van de Botanische Vereniging, toen studie - en verzamelen! - alles overheerste. Exoten waren een thema voor de plantengeograaf, een bron van vreugde voor de meer excentrieke plantenverzamelaar. Met natuurbehoud werden exoten zelden in verband gebracht.

Is er sprake van natuurbehoud wanneer iemand een plantenpopulatie beschermt of actief beheert om later herbariummateriaal in te zamelen? Een van de reservatencategorieën die Massart (1912) gecreëerd wilde zien, betrof gebieden in de omgeving van de steden bestemd voor educatieve doeleinden, inclusief het verzamelen van planten en het vangen van insecten. De lectuur van geschriften van Crépin, Baguet, Massart of andere dikwijls (nagenoeg) vergeten figuren uit het verleden kan nuttig zijn om te voorkomen dat natuurbeschermers, natuurbehouders of natuurontwikkelaars het huidige ideeëngoed bijna vanzelfsprekend gaan beschouwen als een absoluut ijkpunt voor hun handelen. Onder meer moeten we ons realiseren dat het natuurbehoudsgerichte moderne onderzoek ver afstaat van de drijfveren van zowat alle 19de-eeuwse veldbotanici, voor wie 'pure wetenschappelijke nieuwsgierigheid' op de eerste plaats kwam, vermengd met elementen als nationale trots, het verheerlijken van Gods schepping, het stimuleren van volksverheffende vrijetijdsbesteding, verzameldrift, enz. Een kritische omgang met het verleden, waarbij we bewust proberen niet alles door een 21ste-eeuwse bril te bekijken, kan het moderne discours over natuurbehoud verfijnen. Laat René Magritte daarbij onze gids zijn: 'Ceci n'est pas une pipe.'

Het introduceren van planten door botanici

door François Crépin

Dit jaar schreven meerdere vrienden me: 'Ik heb op een bepaalde plaats met succes een zeldzame plant gezaaid. Ik meen dat die zeer zeldzame soort in die vijver dreigt te verdwijnen, en dus zaai-de ik ze uit in een nabije plas. Deed ik daar goed aan?' Ik heb hen direct mijn mening gegeven. Omdat andere amateurs misschien hun voorbeeld zouden willen volgen, zet ik hier, in het belang van onze flora, uiteen waarom ik me tegen elke introductie verzet.

Het zonder bedrieglijke bedoelingen uitzaaïen van een plant is een vergeeflijke liefhebberij, vooral indien plaats en tijdstip correct bekendgemaakt worden. En toch is dit soort praktijken schadelijk, want vroeg of laat gaan de gegevens over het uitzaaïen of uitplanten verloren, en zullen amateurs die de omgeving niet goed kennen de kunstmatige groeiplaats voor natuurlijk houden. Daaruit komen fouten voort die het plantengeografische onderzoek kunnen hypothekeren.

Botanici die aan floravervalsing doen door op bedrieglijke wijze planten van hun zaai-experimenten als inheems materiaal rond te sturen, gaan des te meer in de fout omdat ze op die manier onderzoekers gemakkelijk misleiden. Elke gewetensvolle botanicus en vriend van de waarheid dient dergelijke praktijken af te keuren.

Neen dus aan de introducties! De steeds talrijkere voorbeelden van toevallige aanvoer van planten via land- en tuinbouw en langs spoorwegen bezorgen de botanicus-geograaf al meer dan genoeg problemen, ongeacht of sommigen het nog ingewikkelder zouden maken door ongepast uitzaaïen. Laat de natuur haar gang gaan. Moet een zeldzame plant spontaan verdwijnen, dan zij dat maar zo. Alleen moeten we wel vermijden soorten te verliezen als een gevolg van overmatig plukken. Laten we respectvol omgaan met de flora en het behoud van haar rijkdommen garanderen voor hen die na ons komen.

(bron: Bibliotheek van de Nationale Plantentuin van België, MSC 61. Vertaald uit het Frans.)

Summary:

HOSTE I. & DIAGRE-VANDERPELEN D. 2013. DEALING WITH PLANT INTRODUCTIONS AND EXOTICS IN THE 19TH CENTURY: FROM STUDY TO NATURE CONSERVATION. *NATUUR.FOCUS* 12(3): 103-108 [IN DUTCH]

In 1863 a short note by François Crépin on the cultivation of plants in the wild was not accepted for publication in the Bulletin of the Royal Botanical Society of Belgium. The manuscript and the reviews

by three referees are used to discuss the opinions of 19th-century botanists on exotics, the disappearance of rare plant species from many stations, and the cultivation of threatened plants as a means to provide botanists with herbarium collections. Consulting manuscripts and publications from the 19th century, the reader should always be aware that the meaning of words or the way topics such as 'exotics' and 'nature conservation' were linked with each other have shifted, resulting in numerous potential pitfalls for anachronistic interpretation.

AUTEURS:

Ivan Hoste is historicus en verbonden aan de Nationale Plantentuin van België in Meise. Naast zijn redactioneel werk voor *Dumortiera* verricht hij onderzoek aan de niet-inheemse flora van België en de geschiedenis van de Belgische botanie in de 19de en 20ste eeuw. Denis Diagre-Vanderpelen is doctor in de geschiedenis en gespecialiseerd in de geschiedenis van de Belgische plantkunde en sier-teelt. Hij werkt als assistent bij de Nationale Plantentuin van België in Meise en is wetenschappelijk medewerker aan de ULB. Daarnaast is hij ook expert voor Cites en lid van de IOS (International Organization for Succulent Plant Study).

CONTACT:

Ivan Hoste, Nationale Plantentuin van België, Domein van Bouchout, 1860 Meise
E-mail: ivan.hoste@br.fgov.be

Referenties:

- Bernays E.M. 1892. Proposition dans le but de préserver les espèces en voie de disparition. *Bulletin de la Société royale de botanique de Belgique* 31(2): 158-162.
- Billen C. 1997. Les métamorphoses d'un usage de la nature. Paysages et sites à l'époque de Solvay (1870-1914). In: Despy-Meyer A. & Devriese D. (éd.), Ernest Solvay et son temps. Archives de l'ULB, Bruxelles, pp. 249-270.
- Crépin F. 1860. Manuel de la flore de Belgique. Emile Tarlier, Bruxelles.
- Crépin F. 1862. *Elodea canadensis* Rich. *Bulletin de la Société royale de botanique de Belgique* 1: 33-40.
- Crépin F. 1863. Considérations sur l'étude de la flore indigène. *Bulletin de la Société royale de botanique de Belgique* 2: 6-38.
- Crépin F., Baguet Ch. & Gilbert Ch. 1873. Compte-rendu de la Session extraordinaire de la Société royale de botanique de Belgique et de la Société botanique de France du 15 au 22 juillet 1873. *Bulletin de la Société royale de botanique de Belgique* 12: 270-346.
- De Bo LL. 1877. De Wandalen in Vlaanderen. *Rond den Heerd* 12 (nr. 46): 361-363.
- de Candolle A.P. 1820. Géographie botanique. In: Cuvier F. (éd.), Dictionnaire des sciences naturelles, vol. 18. Levrault, Paris/Strasbourg, pp. 359-422.
- De Vos 1870. Les plantes naturalisées ou introduites en Belgique. *Bulletin de la Société royale de botanique de Belgique* 9: 5-122.
- Massart J. 1912. Pour la protection de la nature en Belgique. H. Lamertin, Bruxelles.
- Mergeay J. & De Meester L. 2010. (Her)introductions en rationaliteit in het natuurbeheer. *Natuur.focus* 9(3): 124-127.
- Pil L. 1993. 'Pour le plaisir des yeux'. Het pittoreske landschap in de Belgische kunst. Garant, Leuven/Apeldoorn.
- Thielens A. & Wesmael A. 1862. Annotations à la flore de la partie septentrionale du Brabant. *Bulletin de la Société royale de botanique de Belgique* 1: 201-208.
- Van Haesendonck G.C. 1869. Quelques mots sur le *Thalictrum princeps* Dmrt., espèce inédite. *Bulletin de la Société royale de botanique de Belgique* 8: 458-460.